

психології має малювання Мандали. Як правило усі, хто захоплюються цією технікою, визнають, що завдяки їй часто пізнають інсайт.

Нам імпонує актуальна цитата К. Юнга, яка допомагає наблизитися до розуміння його світогляду: «Сумнозвісна правда криється в тому, що життя людини складається з комплексу неосяжних протилежностей – дня і ночі, народження і смерті, щастя і страждань, добра і зла. Ми не впевнені навіть у тому, що якесь одне буде переважати над іншим, що добро перемаже зло, або радість – біль. Життя – це поле бою. Воно завжди існувало і завжди буде існувати, а якби це було не так, життя б завершилось» [2, с. 68].

Знайти відповіді на купу запитань і відчуті істинну трансформацію найбільшою мірою допоможе аналітична психологія Карла Густава Юнга. Ознайомлення з її духовним змістом спрямує пошук у потрібному напрямку, сформує на основі одержаного інтелектуального багатства позицію, завдяки якій людина стає особистістю.

Список використаних джерел:

1. Цепкало Т. О. Міфологізм української поезії ХХ століття як об'єкт літературознавчого дискурсу. *Modern researches in philological sciences: Collective monograph. Riga: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P.372–397.*
2. Юнг К. Г. Избранное. Минск: ООО «Попурри», 1998. 448 с.

ЗАЙКОВСЬКИЙ В'ячеслав

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Дніпровського гуманітарного університету

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Проблема дослідження соціального інтелекту стає все більш актуальною на сучасному етапі розвитку психологічної науки. Це обумовлено специфікою даного феномена, який є надзвичайно важливою практичною якістю, але природа якого не вивчена в повній мірі. Соціальний інтелект людини є однією з

найважливіших якостей її взаємодії з оточуючими людьми, розуміння нею того, що хоче суспільство, які вимоги висувуються перед нею в процесі спілкування і взаємовідносин у соціумі [1, с. 154].

Сучасне суспільство вимагає від особистості досягнення взаєморозуміння із собою та іншими людьми. Взаєморозуміння є чинником повноцінного розвитку особистості. Психологічна наука вважає, що соціальний інтелект є такою особливістю особистості, яка сприяє розумінню людьми одне одного, а відтак і ефективній діяльності.

Аналізуючи поняття соціального інтелекту, ми спробували знайти його найбільш повне і точне визначення, що буде найбільш прийнятним для нашого дослідження. У вітчизняній і закордонній психології воно розглядалося в межах більш широкої категорії «загального» інтелекту. Але провідні когнітивісти в свій час перейшли від дослідження інтелекту в межах комп'ютерної метафори до досліджень: Х.Саймон та Д. Бродбенд – інтуїції [2], Г. Бауер – репрезентації емоцій в семантичній пам'яті [3]. Проблема соціального інтелекту є такою, в якій відображена взаємодія емоційного та когнітивного. Саме в межах досліджень соціального інтелекту формується розуміння людини не як комп'ютеру, а як когнітивно-емоційної істоти. Виходячи з теоретичних розробок даної проблеми, можна виділити наступні концепції соціального інтелекту.

Термін «соціальний інтелект» в психології був запропонований Е. Торндайком для позначення далекоглядності в міжособистісних стосунках. Він розглядав соціальний інтелект як специфічну, пізнавальну здібність, яка забезпечує успішну взаємодію між людьми та має основну функцію прогнозування поведінки. Розглядаючи термін «соціальний інтелект», Е. Торндайк стверджував, що він існує окрема від звичайного інтелекту. Г. Олпорт розглядав соціальний інтелект як якість яка більше пов'язана з поведінковими уміннями, ніж з пізнавальною діяльністю. В науковій літературі можна зустріти ототожнення соціального інтелекту з деякими пізнавальними процесами. Так, Ж. Годфруа соціальну перцепцію характеризував як

соціальний інтелект в розумінні Е. Торндайка. Г.Ю. Айзенк соціальний інтелект визначав як здатність індивіда застосовувати загальні інтелектуальні здібності з метою адаптації до вимог суспільства.

Автор першого тесту для виміру соціального інтелекту Дж. Гілфорд пов'язував його з пізнанням поведінкової інформації. Виходячи з його концепції соціальний інтелект це – інтегральна, інтелектуальна здатність, яка визначає успішність спілкування та соціальної адаптації. Продовжуючи ідеї Дж. Гілфорда, М. Форду та М. Тисаку вдалось продемонструвати, що соціальний інтелект являє собою узгоджену групу ментальних здібностей, пов'язаних з обробкою соціальної інформації.

Соціальний інтелект до області взаємодії інтелекту з навколишнім світом відносить і Р. Стернберг. На його думку, це розумове керівництво поведінки, що служить цілям забезпечення взаємин індивіда і навколишнього середовища. Р. Стернберг, розвиваючи інвестиційну теорію креативності, твердив, що творча особистість відрізняється здатністю інвестувати свої сили в ідеї, які недооцінює професійне товариство, для того щоб їх розвинути і втілити в життя. Автор підкреслював, що вчений має відрізнятись високим рівнем не тільки загального, спеціального але й соціального інтелекту. Адже, у зв'язку із включеністю творчості в розгалужену сітку розподілу праці її поступ виявляється все більш колективним. Крім того Р. Стернберг підкреслював, що імпліцитне навчання (навчання через дію) є розрізнявальним критерієм між академічним та практичним (соціальним) інтелектом. В основі соціального інтелекту за Р. Стернбергом лежить так зване неявне знання, яке виникає з практики реальної взаємодії людини зі світом [4].

Загалом, можливі різні підходи до опису соціального інтелекту. Т. Бьюзен визначає соціальний інтелект як «показник того, в якій мірі ми здатні спілкуватися з іншими людьми» і розглядає його в контексті «широкого діапазону різних навичок та вмінь» [5, с. 36]. До числа складових, які на його думку, характеризують людину з розвинутим соціальним інтелектом відноситься: вміння слухати людей; вміння вести бесіду у різних суспільних

ситуаціях; вміння «продавати» себе та свої ідеї; наявність позитивної психологічної установки по відношенню до інших та самого себе; вміння виходити з «незручних» ситуацій; вміння встановлювати та підтримувати добрі стосунки з людьми; вміння виокремлюватися із натовпу.

О.Б. Чеснокова, розглядаючи різні підходи до вивчення соціального інтелекту, наводить наступне визначення: «це здібність до виокремлення суттєвих характеристик комунікативної ситуації та здатність намічати можливі шляхи свідомого опосередкованого впливу на комунікативні наміри інших людей з метою досягнення своїх або загальних предметних або комунікативних цілей» [6].

Розкриваючи психологічний потенціал соціальної обдарованості, О.О. Бодальов виділяє соціальний інтелект людини, як її інтегративні соціально-пізнавальні властивості, а також сукупність інших психологічних утворень, які забезпечують успішність спілкування [7].

У теорії соціального характеру Е.Фромма найбільш близько до розуміння соціально обдарованої особистості наближається, так званий, продуктивний тип характеру. За Фроммом, це людина незалежна, спокійна й чесна, любляча та креативна, завдяки продуктивному мисленню, праці й любові до всього живого вона здійснює соціально корисні вчинки [8; 9].

У дослідженні Ю.М. Ємельянова сутність соціального інтелекту визначається як здатність розуміти самого себе, а також інших людей, їхні взаємини, і прогнозувати міжособистісні події. Автор позначає цим терміном соціально-гностичний потенціал людини. На його думку, сферу можливостей суб'єкт-суб'єктного пізнання індивіда можна назвати його соціальним інтелектом. Змістовно Ю.М. Ємельянов розуміє соціальний інтелект як стійку, основу на специфіці мисленневих процесів, афективного реагування та соціального досвіду, здатність розуміти самого себе, інших людей, їхні взаємовідносини та прогнозувати міжособистісні події. Ним виділяються такі основні функції соціального інтелекту, як адаптивна, пізнавальна, прогностична, регулятивна, комунікативна [10].

Про доцільність виокремлення соціального компонента із загальної системи пізнавальних здібностей особистості свідчать дослідження С.С. Белової, Є.С. Михайлової, Сієрральта З. Хорхе Бернардо, В.І. Сулова, Д.В. Ушакова та інших вчених. Вони встановили, що соціальний інтелект слабо пов'язаний з оцінками загального інтелекту [11; 12].

За результатами дослідження Д.В. Ушаков запропонував наступний спосіб інтеграції знань про соціальний інтелект у загальну теорію інтелекту за такими положеннями:

1. Соціальний інтелект – пізнавальна здібність, що виступає одним з видів інтелекту та підкорюється його загальним закономірностям. Він регулює пізнавальні процеси, пов'язані з відбиванням соціальних об'єктів (людини як партнера у спілкуванні, групи людей). До процесів, що створюють соціальний інтелект, відносять соціальну сенситивність, соціальну перцепцію, соціальну пам'ять, соціальне мислення.

2. Умови середовища формування соціального інтелекту у більшості зумовлені (а також зумовлюють) комунікативними особливостями людей. Ця характеристика соціального інтелекту виступає причиною його невисоких кореляцій з іншими видами інтелекту та наявністю зв'язків із особистісними особливостями.

3. Характерних особливостей соціальному інтелекту надають репрезентативні системи, які складають його основу: поєднання вербальної та невербальної (інтуїтивної) репрезентації [12].

Концепція Д.В. Ушакова, яка розвивається зі структурно-динамічної позиції, є більш сучасною та всеохоплюючою. На думку автора, соціальний інтелект має такі структурні особливості: континуальний характер; використання невербальної репрезентації; втрата точності соціального оцінювання при вербалізації; формування в процесі імпліцитного навчання; використання внутрішнього досвіду [12].

Дослідження С.С. Белової уточнюють позицію Д.В. Ушакова. У роботі продемонстровано, що соціальний інтелект в залежності від установки суб'єкта

може працювати в різних режимах. При пізнавальній установці людина оцінює інших не застосовуючи вербального опису причин цієї оцінки. При установці на вербалізацію, тобто коли необхідно пояснити причини оцінки, точність оцінки знижується. Дослідження дало можливість заключити, що вербалізація погіршує функціонування соціального інтелекту, який в даній роботі визначався як здатність оцінити інтелект дитини за фрагментом відеозапису. При оцінюванні люди застосовують неусвідомлювані критерії. При вербалізації називають інші критерії, які потім використовують для оцінки. Саме це і погіршує її точність. Результати С.С. Белової говорять про інтуїтивний характер оцінювання інтелекту іншої людини. Рефлексія такого процесу спричиняє зниження якості оцінювання [11].

У більшості теорій місце соціального інтелекту в структурі здібностей залишається недостатньо чітко встановлено. Так, в роботі Д.В. Люсіна соціальний інтелект корелює із загальним інтелектом в середньому на 0,3. Якщо для загального інтелекту не притаманні кореляції з особистісними характеристиками, то для соціального такі кореляції є істотними. Такі результати Д.В. Ушаков пояснює не досконалістю вимірювальних процедур для соціального інтелекту. Тому зрозуміло, що у дослідників викликає сумніви надання соціальному інтелекту статусу окремого виду інтелекту. Лише в теорії множинного інтелекту Х. Гарднера виділено серед ряду видів інтелекту внутрішньоособистісний та міжособистісний інтелект. Здібності, які він включив до цих видів інтелекту виявились пов'язані не тільки із соціальним але і з емоційним інтелектом.

Емоційний інтелект не є тотожним соціальному, але містить в собі ряд якостей, які включає і соціальний інтелект. Справа в тому, що кожен компонент емоційного інтелекту стосується не тільки власних емоцій людини, але й емоцій інших людей. Так, здібність до розуміння емоцій означає, що людина розпізнавати емоцію, тобто встановити факт наявності емоційного переживання у себе, чи в іншої людини, далі ідентифікувати емоцію, тобто встановити, яку саме емоцію переживає вона сама, чи інша людина, і знайти для неї словесний

вираз, а також розуміє причини, що викликають дану емоцію, та наслідки, до яких вона призводить. Здібність до управління емоціями означає, що людина може контролювати інтенсивність емоцій, перш за все підкорювати надто сильні емоції, контролювати зовнішній вираз емоцій, а також за необхідністю довільно викликати ту чи іншу емоцію. Кожна з зазначених здібностей може бути спрямована як на власні емоції, так і на емоції інших людей. Таким чином, ми можемо говорити і про внутрішній, і про зовнішній емоційний інтелект. Ці два варіанти передбачають актуалізацію різних когнітивних процесів та навичок, однак мають бути пов'язані один з одним [13].

Апелюючи до вищезазначеного, Д.В. Ушаков пропонує три варіанти пояснення природи соціального інтелекту як здатності розуміти людей і соціальні ситуації: 1) соціальний інтелект являється особливою здатністю, яка відрізняється від інших видів інтелекту, але має з ними зв'язок; 2) соціальний інтелект являється не стільки здатністю, скільки системою знань та умінь набутих протягом життя. Отже він означає компетентність у сфері соціального пізнання, а не спеціальну здатність; 3) соціальний інтелект – це особистісна риса, яка визначає успішність соціальної взаємодії. Таким чином, соціальний інтелект пов'язаний з такими пізнавальними здібностями, котрі на відміну від інших виявляються частинами конструктів, в яких поєднані пізнавальні здібності з особистісними рисами. З позиції структурно-динамічної теорії рівень соціального інтелекту особистості залежить від: а) потенціалу формування, який проявляється також на рівні загального інтелекту; б) особистісних, в першу чергу емоційних, особливостей, таких як більшою чи меншою мірою залучають сили людини до спілкування з іншими людьми та їх пізнання; в) того, як склався життєвий шлях людини, чи прийшлося їй спрямовувати свої сили на взаємодію з іншими людьми на предметну роботу [13].

Таким чином, аналізуючи дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників, ми можемо зробити висновок, що соціальний інтелект являє собою сукупність когнітивних функцій, що визначають здатність індивіда до пізнання

соціальної дійсності, саморегуляції і самопізнанню, які служать цілям адаптації суб'єкта до соціального оточення і керуються комунікативною компетенцією.

Список використаних джерел:

1. Яновська Т. А. Соціальний інтелект у структурі професійно-важливих якостей психолога. *Психологія і особистість*. 2022. № 2 (22). С. 153-168.
2. Якиманская Н. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения. *Педагогика*. 1995. № 2. С. 15-24.
3. Яценко Т. С. Активное социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей. Киев : Вища школа, 1987. 109 с.
4. Москаленко В. Д. Зависимость: семейная болезнь. Москва, 2002. 335 с.
5. Бьюзен Т. Могущество социального интеллекта. Минск : Поппури, 2004. 208 с.
6. Чеснокова О. Б. Изучение социального интеллекта в детском возрасте. *Познание, общество, развитие*. 1996. С. 74-82.
7. Бодалев А. А. Об одаренности человека как субъекта общения. *Мир психологии*. 1998. №4. С. 272-275.
8. Фромм Э. Революция надежды. Избавление от иллюзий. Москва, 2005. 352 с.
9. Фромм Э. Бегство от свободы: Пер. с англ. Москва : Прогресс, 1989. 272 с.
10. Емельянов Ю. Н. Обучение паритетному диалогу. Ленинград : ЛГУ, 1985. 106 с.
11. Белова С. С., Валугева Е. А., Ушаков Д. В. Интеллект и адаптация. *Журнал прикладной психологии*. 2006. № 6-3. С. 49-53.
12. Ушаков Д. В., Люсин Д. В. Социальный интеллект как вид интеллекта. *Идея системности в социальной психологии*. Москва, 2005. С. 236-261.
13. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования ; под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. Москва, 2004. 176 с.